

Hvor ligger Hrafnsfjord?

– og hvor ligger Foss, den kostelige kirke, og fiskesøen fuld av fisk?

Af Robert Bergersen

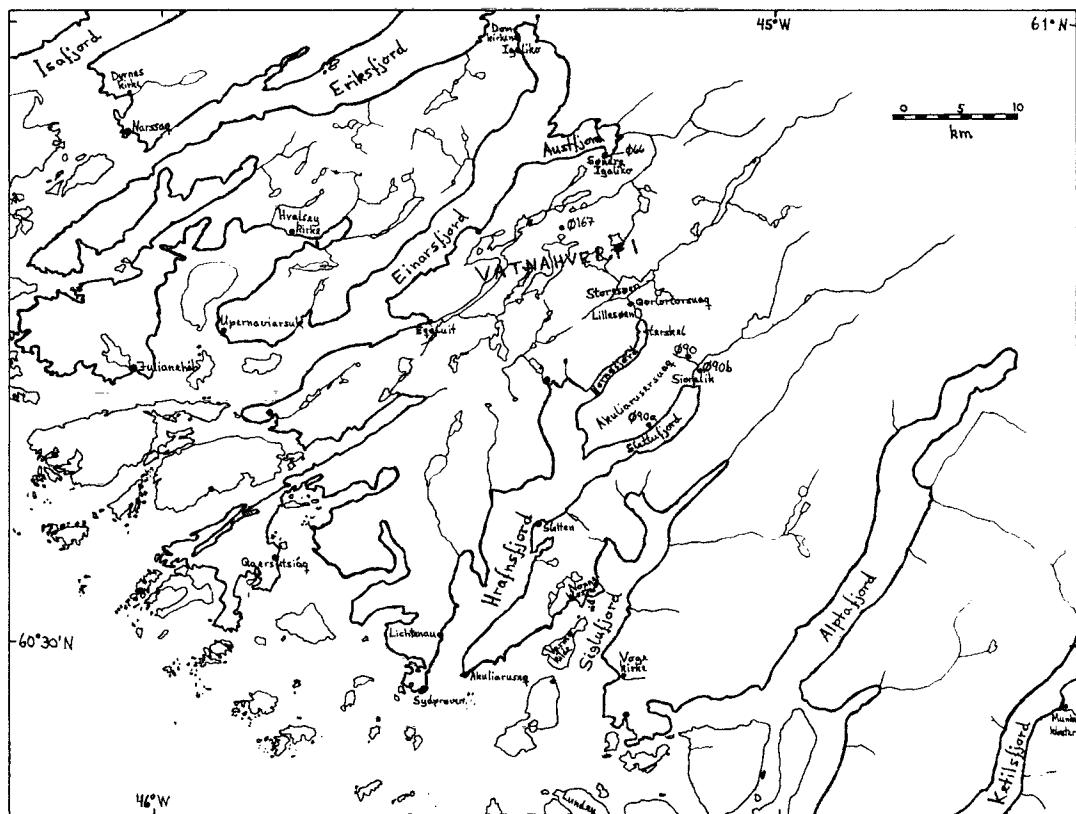
Somrene 1988 og 1990 deltok jeg i ferskvandsbiologiske undersøkelser ved Qorlortorsuaq i bunden av Lichtenau-fjordens (Agdluitsoq) vestre arm (Amitsuarsuk), hvor Grønlands første landbaseerte anlegg for oppdrett av fjeldørred nå ligger. Qorlortorsuaq betyr Det Store Vandfald, og man sier det er Grønlands høyeste. Det er ihvertfall et av de peneste! Som nordmann kunne man føle seg hjemme blant de høye fjell, og duren fra vandfaldet som kom og forsvant med vinden var god å sovne til om kvelden. Her måtte kongsgården *Foss* ha ligget, her og ingen andre steder.

Så enkelt var det nå engang ikke, etterhvert som jeg oppdaget at nordbohistorien til området hadde vært gjenstand for diskusjon i mindst 200 år, helt siden Henrich Peter von Eggers utgav sitt berømte skrift »Om Grønlands Østerbygds Sande Beliggenhed« (von Eggers 1794). For dette ble han i år 1792 tildelt Det Kongelige Danske Landhuusholdings-Selskabs tredje Guldmedalje! Hans hovedkonklusioner gjelder fortsatt, men detaljene stemmer ikke altid, som bl.a. den islandske filolog Finnur Jónsson (Jónsson 1899) og danske ar-

keologer (Bruun 1896, 1918, 1931, Nørlund 1924, 1935, Roussell 1941, Krogh 1967, Vebæk 1943, 1991b, 1992) har påvist. Fra tid til annen har også nordmænd taget del i diskusjonene, for eksempel Solberg (1931), Ingstad (1959), Henriksen (1988), Keller (1989), Fyllingsnes (1990) og Prytz (1990). Spændende spørsmål er besvaret, og mange av dem endelig. Men ikke alle.

Det gjelder bl.a. lokaliseringen av *Hrafnsfjord*, som landnåmsmanden Hrafn tog i sin besiddelse. Det følgende findes i en utgave av *Grønlandsannáll*, som ble nedtegnet av islendingen Bjørn Jónsson omrent på midten av 1600-tallet fra et gammelt og nu tapt håndskrift (se Grønlands Historiske Mindesmærker (GHM) III, s. 229), i et forsøk på å regne bygdene fra syd mot nord: »... saa Sølvadalr, som er den

Robert Bergersen, født 1954, biolog fra Tromsø Universitet, har været tilknyttet Norges Fiskerihøjskole og Tromsø Universitet siden 1986. Han har indtil for nylig været ansat ved Tromsø Museum i forbindelse med en omstridt vandraktfabrik.

Oversiktskort over »de paagældende Fjorde og deres Omgivelser. Norrøne navne, med unntak av Slettufjord og Hornafjord (og Lundey), er etter Krogh (1967) og Vebæk (1991b).

østligste bygd, derpaa Tófafjord; saa Melrakkanes; saa Herjulfsfjordskirke; saa Hellissey og Hellisseyarfjord; saa Ketilsfjord, to kirker; saa Hrakbjarnarey, Lundey, Syllenda af Eiriksfjord; saa Alptafjord; Siglufjord, kirke; Hrafnsfjord; saa genigr Slettufjord af Hafursfjordi [andre utgaver har Hafrsfjordi], Hornafjord, Ofundinnfjord. Der er bispestolen saa Eiriksfjords [andre utgaver har Einarsfjords] kirke; af honum gengr Austkarsfjord, kirke; ...« I Arngrímur Jónssons *Gronlandia* (også fra 1600-tallet, originalen(e) er tapt men findes i adskillige av-

skrifter) finnes den samme rekkefølge, men Slettufjord mangler (Langer Andersen 1982): Ketilsfjord med to kirker, Hrakbjarnarey, Lundey, Alptafjord, Siglufjord med én kirke, Hrafnsfjord, Hafnafjord, Hornafjord, Ofundinnfjord med én kirke, Einarsfjord med bispestolen, Austkarsfjord med én kirke. Det bør imidlertid spesielt nevnes at en avskrift (Tórfason) har Slettufjord og Hornafjord som arme av Hrafnsfjord, og at en annen (Thorlacius) har Austkarsfjord og Hafnafjord som arme av Einarsfjord (Jónsson 1899, s. 278). I *Flatelisten* som

antagelig har sin oprindelse fra 1100/1200-tallet mangler en rekke fjorder, men rekkefølgen er også her den samme (GHM III, s. 247): Ketilsfjord med to kirker, Siglufjord med én kirke, Austfjord med én kirke (Austkarsfjord, men kunne efter rekkefølgen være Ofundinnfjord eller til og med Hrafnsfjord), Einarsfjord med bispestol, Eiriksfjord.

Hvis vi tar utgangspunkt i disse tre kildene, og ikke minst arkeologenes erfaringer (Nørlund 1935, Krogh 1967, Vebæk 1991b), synes den følgende sammenstilling å være logisk: Herjolfsnes = Ikigait, Ketilsfjord = Tasermiut, Alptafjord = Søndre Sermilik, Siglufjord = Uunartoq, Hrafnsfjord = Agdluitsoq, Einarsfjord = Igaliko-fjorden, samt Ei-

riksfjord = Tunugdliarfik. Hovedfjordene i kildene og på kartet er da nevnt, og som blant andre Krogh (1967) og Vebæk (1991b), gør rede for, kirketopografien blir da også logisk, ut fra de ruiner man idag kender.

Når det likevel er strid om rekkefølgen skyldes det hovedsagelig Ivar Bárdarsons *Grønlandsbeskrivelse* fra omtrent midt på 1300-tallet (GHM III, s. 248). Her får vi ikke bare en liste av fjorder og kirker fra syd mot nord, men også topografiske opplysninger av særlig viktighet, blant annet en omtale av varmekilden i Uunartoq. Denne har fra tid til annen, f.eks. GHM III, Jónsson (1899), og senest Monberg (1992), vært brukt til å argumentere for Hrafnsfjord

Qorlortorsuaq-området sett fra Vatnahverfi. Nærmest Storesøen, dernest Lillesøen (nedenfor vandfaldet), og så fjorden (Amitsuarsuk), med tærskelen og lavningen over til Sioralik. Bagerst fjeldet Akuliarusersuak, som kan ha grundet navnet Hornafjord. Tegning av Daniel Bruun, 1894.

Sioralik (Sandstedet). Ruinen Ø90b er foreløbig klassificeret som slåtteseterbrug og ligger ved det grønne til højre, ruinkomplekset Ø90 (gården) er til venstre for midten av billede. Elven og høvandet graver i kanene, langsomt men sikkert. Dette må ha vært de gamle Slettufjord. Foto: ukendt, 1990.

Midt i billedet: ruinen Ø90b, antagelig et slåtteseterbrug tilhørende Ø90. Den gamle indmark oversvømes ved høvand (springflo). Foto: Ortooraq Nielsen, juli 1990.

En nordmand på gamle tomter? Billedet viser deler av ruinkomplekset Ø90, som kan ha tilhørt kongsgården Foss på omkring 1300-tallet. I baggrunden støder isfjeldene an mod kanten av deltaet. Foto: Rune Knudsen, september 1990.

Den inderste delen av Sioralik. I forgrunden ses det ene av to lange og omsluttede stengjørder ved Ø90, som kan ha vært indhegninger for fårene, kvæget, eller hestene. Sammenligner en billedeet mot Frode Petersens tegning fra 1894 (Petersen 1896, s. 412), ser man at den lille bækken har gravet bort en drøj bid av det nordlige hjørne. På 96 år! Bemerk underlandet, som på grund av landsænkningen (erosjon av kantene) må ha vært større i nordbotiden. Foto: Frode Staldvik, september 1990.

= Uunartoq og Siglufjord = Agdluitsoq, men som jeg forsøker å vise nedenfor kan Ivar (som han kaldes herefter) også tas til inntekt for det motsatte, nemlig Hrafnsfjord = Agdluitsoq og Siglufjord = Uunartoq.

Ivars original er tapt, men finnes i mindst 10 avskrifter/oversettelser fra 1500-, 1600- og 1700-tallet. Disse (inkludert avskrifter av avskrifter, det hele er nogså forvirrende) avviger en del; dog er mange skrivemåter nevnt i GHM III og Jónsson (1899), hvorfra der citeres: »Item nest Kedeltzfjord [= Ketilsfjord = Tasermiut. Herom hersker ingen uenighet, se f. eks. Jónsson 1899, Krogh 1967 og Vebæk 1991b] liger Rampnessfjord och langt ind udi den fiord ligger edt søstercloster ordinis Sancti Benedicti det closter eger alt ind i bottnen, och ud fra Voge kierche som er til St. Oluff konningh, Voge kierche eger alt land fior den uden fore, ind i fiorden ere mange hollme, och klostered eger alle sammen helten med dombkierchen, udi disse holme erre meget varmbt vand som om vintteren ehr saa hitt att ingen maa komme neer, men om sommeren ehr det vell til made hett saa att mand maa der baade udi, och mange fanger der helsse boed, och bliffuer karshe, och fanger hellsse boed aff sotter«.

At denne beskrivelsen gjelder Uunartoq er hevet over tvil, pga. henvisningen til »varmbt vand« og de »mange hollme«. Ivar går direkte fra Tasermiut til Uunartoq, og utelater derved den mellomliggende Søndre Sermilik (Alptafjord), enten på grund av at den var lite bebodd (der er få ruiner), eller på grund av at han slet ikke vidste om den.

Med tanke på at Ivars beskrivelse er såpass detaljert og rummer det største antal norrøne stedsnavne (Langer Andersen 1982) får man inntryk av at han har seilt fordi Sermilik, som nemt lar seg gjøre hvis man runder Sermersoq (antagelig = Lundey) på vestsiden. Ifølge Bjørn, Arngrim og Flatølisten skulle han så være havnet i Siglufjord med én kirke. Flatølisten navngir denne kirken: »in ijí í Vogum í Siglufirdi« (GHM III, s. 246), medens Ivar har »Voge kierche«. Uten å manipulere for meget kan man vel tenke seg at disse er identiske. Og at det i aldfald har vært en kirke i Uunartoq blev bevist i 1946 da arkeologen C. L. Vebæk fann kirkeruinen ved Narsaq. Vebæk (1991b) gir bildeer av steinet, og Vogum eller *Vågen* som det blir til på moderne norsk synes å passe. At denne kirken er lenger ut i fjorden enn nonneklostret (»søstercloster ordinis Sancti Benedicti«) ved Narsarsuaq (opdaget av Poul Nørlund i 1932 og udgravet av C. L. Vebæk i 1946-1948) passer også med Ivars beskrivelse. Uttrykket »fiorden uden fore« kan antyde den tiliggende Sermilik (Alptafjord).

Det er altså god grund til å tro at Ivar tok feil når han kaldte fjorden Rampnessfjord (isteden for Siglufjord), der som han derved mente de gammels Hrafnsfjord. Avskriftene angir Rampnsfjord, Rampnessfjord, Ranipnesfjord, Rampefjord og Rumpeyararfjord, og visstnok også Rompefjord og Rumpesjøfjord (Peder Claussøn Friis av Undal), samt Ramsnesfjord og Hrafnesfjord ifølge Vebæk (1991b). Rumpesjø og Rumpeyar bringer tankene til den varme kilde, men da nærmer seg vel gren-

sen for manipulasjon? Fjorden kunne imidlertid også ha fått navn (fra Siglufjord til »Rampnessfjord«), og som vi skal se synes den videre beskrivelse å passe bedst til Agdluitsoq, som da blir til Hrafnsfjord. Vi fortsetter nordover med Ivar, og det er tænkeligt at han (i likhet med Søndre Sermilik) ikke selv besøkte Agdluitsoq, for det følgende gir indtryk av å være basert på andre: »Item der nest ligger Eynerfjord [det virker som om han seilte direkte fra Uunartoq til Igali-ko-fjorden] och emellum hannem och forshrefne Rampnsfjord liger en stoer hoffgaard som hoerer konningen til och den gard heder Foss och der stander en kostelig kierche vigt till Sanctum Nicolaum som konningen haffuer att forlene och der ner liger enn stoer fishesöe fulld med fish och thaa nar stortt vand och regen kommer, och nar det vand indfallder och mindshes daa bliffuer der utsalig meget fish ligendis igen paa sandet.«

Hvad angår denne »stoer fishesöe« har der verset mange teorier. Den han har vært et eller andet sted i Vatnahverfi (landet mellom Agdluitsoq og Igali-ko-fjorden), men er nå forsvunnet (K. Krogh). En anden teori går ut på at faldvinden (nigeq), kanskje i Ivars påsyn, efter en flom har blåst bort vandet slik at fisken ble tilbage. Slikt sker fra tid til anden, men som C. L. Vebæk – ikke uden humor – konstaterer: det var ikke en metode ved hvilken nordboerne generelt kunne basere nogen fiskeøkonomi (Vebæk 1991a). En tredje teori sier at uttrykket »der ner« refererer til Qorlortorsuaq, hvor man kan stå ved Storesøen (Qorlortorsuup tasia) og iagtta område-

ne »der nede« (se bilde). Lillesøen (Q. ima) kunne være stedet, som fremsat av Frode Petersen, en medarbejder af Daniel Bruun. Efter å ha udelukket Storesøen, skriver han videre: »Derimot passer Forholdet meget bedre paa den lille Sø, paa hvis flade Bredder Fisken langt rimeligere vilde blive tilbage, naar Vandet faldt hurtigt efter en Oversvømmelse« (Petersen 1896, s. 418). Nå har elven og vandet nedenfor fossen i Qorlortorsuaq betydelige endringer i vandstanden, og også over relativt korte tidsrum, noe jeg selv kunne konstatere. Det kunne dermed tænkes at nordboerne benyttet seg av disse, og egnede lokaliteter fantes nok, dengang som nu. Men at Ivar skulle omtale dette trods alt beskedne fiskeri er knabt sandsynlig. Elve- og inlandsfiske efter fjeldørred var et verdifuldt tilskud til kostholdet, og en god sport selvsagt, men ikke mere.

Iafald ikke for de som bodde ved sjøen! Med »fishesöe« kan Ivar har ment fjorden, for »sjøen« betyr »fjorden« mange steder i Norge (Helgeland). Å være på »fesksjøen«, »sildsjøen« eller »aursjøen« er vanlige uttryk, og selv Hans Egede, i sine Relationer fra Grønland, skrev »Søen« når han mente »Fjorden«. Ivar kan ha misforstået og ment indso (om han ikke var der selv), men det er lite trolig. Hans beskrivelse kan kort sagt tænkes å referere til fjordfisket, som Agdluitsoq længe har vært kendt for. Lodden (ammassat) skulle nok kunne foranledige uttrykket »utsalig meget fish«, og med »stortt vand« kan han vel ha ment floen eller springfloen (høyvandet), mens »nar det vand indfallder och mindshes« betegner tilstanden eller

perioden henimot ebbe (lavvand). Det er kendt fra Norge og Island at nordboerne bygde stengjærder for å holde på fisken når vandet faldt tilbake, og i Tornfinn Karlsefnnes Saga heter det at man »gjorde Grave, der hvor Landjorden begyndte, medens Floden [antagelig = høyvandet] faldt ud; men da den strømmede til, gik der Fiske i Gravene, som da maatte tilfalde dem, naar Søen veg tilbage« (GHM I, s. 421).

Der er grunn til å tro at dette var viktige fiskemetoder. Sild, lodde, flynder, torsk, stenbider og fjeldørred kunne således fanges i større mengder, og i Erik Rødes Saga heter det at »... de kom til Viinland til Leifsboder. Der bragte de deres Skib i Forvaring, og opholdt sig rolig den Vinter, og fangede Fiske til deres Føde« (GHM I, s. 227). Her henviser Ingstad (1965) til store mængder flynder i det grunde farvandet ved L'Anse aux Meadows (Leifsboder), som fulgte etter lodden; den kunde da nemt fanges. Sådanne grunder findes imidlertid ikke i den gren av Agdluitsoq hvor Qorlortorsuaq ligger (Amitsuarsuk). Derimot passer forholdene på *Ammassivik* (Sletten) og *Sioralik* (Sandstedet), og Ivar kan ha ment et av disse steder, eller begge, eller fåt underretning derfra. Nå behøver ikke denne fishesø ha vært i umiddelbar nærhed av gården (Foss) eller kirken (en kostelig kierche, vigt til Sanctum Nicolaum), men det bør bemærkes, at »der ner« kan oversettes med »i nærheden« (Krogh 1967, Vebæk 1991a, 1991b, 1992). Et relativt begreb, men avstanden mellom Amitsuarsuk og Sioralik er ikke større end at det kan passe. Lavningen mellom disse kan man

»... paa sandet«. Der er godt med fjeldørred i Siorlik-elven, som om høsten ikke fører så meget slam fra breen. Elven kommer buldrende ned gjennom en smal kløft, og kan høres på lang avstand i flomtiden. Også en grunn til navnet Foss? Dersom Ivar Bárdarsons beskrivelse tolkes som avstand (»der ner«) mellom Foss og »fishesøe fulld med fish«, kan den istedenfor fjeldørred gælde loddefisket ved Sletten (Ammassivik). Han må mene høyvand (»stortt vand«) og lavvand (»windfallder och mindshes«), »öek må bety fjord, og »utalig meget fish« må være lodden, en fisk han som nordmand nok aldrig før hadde sett. Foto: Frode Staldvik, september 1990.

gå på 1-2 timer, og det er naturlig å se de to steder i sammenhæng.

Desverre er kirken, gården og fiske-søen kun nevnt hos Ivar, som altså er eneste kilde. Et kongebrev fra 1607 (en instruks til kaptajn Carsten Richardsøn

og styrmand James Hall på deres tilstundende reise til Grønland med vejledning av de gamle kursforskrifter) nevner dog »Fosz, som kongens befalingsmand pleier at residere« (Bobé 1936, s. 16). Ivar, som var kirkens mand, var kanskje ikke velkommen? Stat og kirke stridedes om skatteindgangen (Keller 1989). Uanset, Ivar seiler videre: »Item da mand indseyler paa venstre hand ind udi Eynerfiord liger enn vig som heder Thouralzvig och end lenger i fiorden liger paa samme side edt neess som heder Klineng och end lenger liger en vig som heder Grauevig, och fraa Grauevig en lenger ligger en stoer gard som heder Daller, och hører dombkierchen till, och oppaa høgre hand som innd zeylles udi fiorden til dombkierchen som stander ind udi bonnen liger en stoer shouuff [skov] och hører dombkierchen till, udi den samme shouuff haffuer dombkierchen alt sitt fennett [fe, kvæg] baade stordt och smaa, ...«

At denne »shouuff« skulle være skoven i Qorlortorsuaq er udelukket. Beskrivelsen passer ellers udmerket til Igali-ko-fjorden, og med den store shouuff må han mene det frugtbare men nu ikke længre særligt skovklædte området mellem Eqaluit og Søndre Igali-ko, hvor der nok var beitemuligheter. Ivar nævner ikke kirken i Austkarsfjord (Austfjord), som med stor sandsynlighet er den i Søndre Igali-ko velkendte ruin (Ø66), udgravd af Aage Roussell i 1935 (Roussell 1941). Identifikasjonen av denne til »Undir Høfdi i Austfjord« kan ikke den mest hårdhudede skeptiker betvivle (se Vebæk 1991b, 1992). Dog kan det tænkes at den ikke længre var i brug. Ivar

var vidne til en generell nedgangstid: Vesterbygden var avfolket, jorderosjonen var et problem, og domkirken hadde flyttet buskapen over på den anden side av fjorden. Radiokarbondateringer fra en ellers udmerket gård i Vatnahverfi (Ø167) antyder at den var fraflyttet allerede på 1200-tallet (Vebæk 1992)!! Der var mindre folk end før, og når man også tænker på, at en ny kirke (en kostelig kierche) kan ha blitt bygget af kongens folk, efter at Grønland i 1261 blev medlem av det såkaldte Norgesvældet (Gad 1964, 1967), kan grundlaget for den i Søndre Igali-ko ha faldt bort.

Qorlortorsuaq er et vakkert sted, hvor med vandfaldet og fjeldet Akulia-rusersuaq som inspirasjonskilde vel noen og enhver med sans for det monumentale kunne ha villet bygge en kirke. Og kanskje kostet på lidt ekstra. Beliggenheden er sædeles logisk, med korte avstander til Vatnahverfi, Sioralik og gården langsefter fjorden. Der er dessuden en udmerket havn, le for vinden, ophalingspladser, brænde, god ferskvandstilgang, og ikke mindst tærskelen som stänger isfjeldene ude. En bit av kirkeklokke – visstnok av irsk oprindelse – er fundet ved østbredden av Lille-søen (Ortooraq Nielsen). Sioralik og Amisuarsuk er imidlertid overfladisk undersøgt, av arkeologer og andre, og dette skyldes flere forhold. Man har koncentreret seg om vestsiden av Vatnahverfi, som er naturlig med udgangspunkt i Igali-ko-området. Her har vært nok å bestille, og man slog seg vel helst til der, hvor der bodde folk. Ikke engang Daniel Bruun (i 1890-årene) undersøgte stedet, men sendte sin assistent, Frode

Petersen: »det gjaldt særlig at finde Gaarden »Foss« og en Kirkeruin i det Inderste af Sioralik-fjorden» (Bruun 1896, s. 195). Bruun synes ikke å ha tænkt på den motsatte mulighed, altså kirken i Qorlortorsuaq og gården i Sioralik, og det er tænklig at han har hørt rygte om ruinen på østsiden av elven i Sioralik (Ø90b), som de tyske misjonærer skal ha ment var en kirke. Denne ble imidlertid ikke oppdaget av Petersen, og ei heller underlandet omkring den. Han gikk iland på vestsiden! Ruinen ble »gjenoppdaget« først i 1967, da Ove Bak – dengang lærer ved Sydprøven – kortlædden (Bak 1969, 1971). Den måler ca. 5×10 m, har op til 2 m høye stenvægge og er foreløbig klassifiseret som *slåtteseterbruk* (Albrethsen og Keller 1986), rimeligvis tilhørende gården Ø90 på vestsiden af elven.

Hother Ostermann, i en kort men bemærkelsesværdig kommentar til Eggers' tro på at søsterklostret (i Uunartoq, se ovenfor) lå nær bunden av Sioralik, skriver: »dette er forkert, thi her laa gaarden Foss« (Ostermann 1944, s. 135). Han begrunner imidlertid ikke denne påstanden, og man kan vel i det hele taget si, at arkeologerne har havt få holdepunkter. Ruinen Ø90 er stor nok til, at den kunne være kongsgården, men der er andre ruiner også. Dessuten er underlandet ikke imponerende, og noe som kunne ligne en kirkeruin er ikke funnet. Ivar kan ha ment domkirken, som jo også var viet til St. Nicholaus, og så videre. I det siste har det imidlertid dukket op to nye momenter, som begge bør tas i betragtning. Det første gjelder området mellom fossen, husene og Lille-

søen i Qorlortorsuaq, hvor elven har gravet bort deler av indmarken, og vigtigere: et jordskred har engang løsnet nedenfor husene og gået i retning av Lillesøen. Skredet er nogså omfattende, og sies å være »av nyere dato«. Dette er vel imidlertid en sag for geologerne, ialfald i først omgang, og før noget sker kan man bare drømme om det som der er begravet.

Det andre gjelder landsænkningen. Denne har betydning for vurderingen af sletten inderst i Sioralik, som altså kan ha vært anderledes i nordbotiden. Hvor meget har så landet sunket i dette området? Et forsiktig skøn fra Igaliko antyder 1-2 m, og nedenfor skal jeg søge å påvise, at dette kan stemme. Idag arbeider feldørreden seg nemt opp det lille vandfald mellom fjordbunden og Lillesøen i Qorlortorsuaq, men at den ikke altid har klaret dette kunne man tro av Hans Egede. Han, som ellers pleide å beskrive Laxefiskeriet overalt hvor han færdes, nævner det ikke da han besøger Qorlortorsuaq 21-22 August 1723 (Bobé 1925, s. 96). Den næste gjest er handelsmanden Peder Olsen Walløe, som besøger Qorlortorsuaq 22/9-3/10 1752: »Her falder da ikke mange Lax eller Ørreder, fordi Elvens Fald er alt for stærk til at de kunne springe eller arbeide sig op« (Bobé 1927, s. 109). Så kommer den norske forskningsreisende Aron Arctander på besøg, den 17-18 Juli 1778: »Nær ved Havet er en fersk Sø, og fra denne nedrinder en stor Elv, hvilken dog ikke anprises af Grønlænderne for Laxfiskerie: thi en høj Fors nederst i den formener Lax at gaae op ad den« (Ostermann 1944, s. 102).

Så går der 116 år, og landet synker. Den næste beskrivelse (botanikeren Jens Vahl's dagbog for 1828 kan dog indeholde oplysninger) er fra 1894, af Frode Petersen: »... kun synes hans [Arctander] Paastand, om at Lax ikke kunne gaa op gjennem Søens Udløb, mindre paalidelig, da der netop fiskes Lax i den lille Sø, og Elven ikke er stridere eller stærkere faldende end, at en Lax, efter min Formening, magelig kan arbejde sig op der igjennem« (Petersen, 1896, s. 415). Petersen gir også et oversikt kart, hvor han har indtegnet en stor holme dækkende ca. 1/3 af fjordbredden, samt tre mindre, der hvor tærskelen ligger. Sammenligner man dette mot flyvebilleder fra 1940-årene, og dagens forhold, overbeviser man seg hurtig om, at landet har sunket også efter Petersens tid. Holmen har isfjeldene gnavet på, men ser man på fossen idag, kan det anslås, at den måtte ha vært mindst 2 m høyere, skulle den hindre ørreden oppgang. Så spørret, om der har vært landsænkning før 1700-tallet, og herom strides de lærde, men de mange nordboruiner i vandkansten kan tyde på, at der ikke har vært hevning. Petersen (1896, s. 418) nævner dessuden, at »En nulevende Grønlænder, Salomo, ved Lichtenau, som har fulgt Missionær Zuckert paa hans Udlugter, har fortalt denne, at Grønlænderne i tidligere Dage drog op og jagede Rensdyr ved bredderne af den store Sø, som dengang kaldtes Amitsuarsuk (smal Fjord), medens Fjorden hed Torsukatak (smalt Indløb)«.

Hvis dette er rigtig må det ha vært før Walløe og Arctander, som begge kaldte fjorden Amitsuarsuk. Men for å gjøre en

lang historie kort: jeg tror 2 m på 200 år, geologene tror 1.5 m på 150 år, og geolog Anker Weidick har meddelt, at 1.5 m siden nordbotiden er et forsigtigt skøn. Han vil på enkelte steder i Sydgrønland »... ikke udelukke 3-4 m, men er interesseret i, om der er konkrete beviser herpå.«

Det har blitt meg fortalt, at i et flatt område som Sioralik kan man regne en erosjon av strandbredden på 100 m pr. 1 m landsænkning. Om dette passer kan kun grundige undersøkelser vise. Men man kan alligevel fremsette den påstand at store deler av det inderste Sioralik har vært tørt land i nordbotiden. Da kan man også bedre forstå eldre antigelser om, at »et ikke ringe Antal Kvæg vilde kunne holdes her« (GHM III, s. 807). Transport af gods kunde skje over lavningen fra Amitsuarsuk, og det er heller ikke sikkert, at »Beboerne af Sioralik have havt temmelig vanskeligt ved at faae deres Gods ind- og udskibet« (Petersen 1896, s. 413), da man havde fladbundede fragtebåde, eller kanskje kunne seile op ad elven. Nordboerne la også til på slike steder, som følgende citat fra Erik Rødes Saga antyder: »der var meget grundt i Ebbetiden, og deres Skib stod derfor oppe, saa der var langt at see fra Skibet til Søen. Men deres Lyst at komme til Land var saa stor, at de ikke gave sig tid til at vente, indtil Vandet igjen steg op under deres Skib, men løb strax i Land ...« (GHM I, s. 219). Den mærkelige ruin lenger ude (i Sioralik), kaldet Elefantstalden (Ø90a), kan ha vært et pakhus, og så videre. Det er i det hele taget så mange uafklarede spørgsmål, at man burde fatte interessse for denne sag,

som vel næsten kan kaldes et arktisk mysterium.

Når kilderne har Slettufjord og Hornafjord som arme af Hrafnarfjord passer dette så godt som vel muligt. Slettufjord (av *sætta*, en slette) må være Sioralik, og Hornafjord kan være Amitsuarsuk. An-gående Hornafjord antyder Finnur Jónsson at fjorden kan ha en skarphjørnet form, som godt kan passe, eller der kan være »skarpe Fjeldspidse omkring den, der har givet den Navn, ligesom Tilfældet er med Hornafjorden paa Island« (Jónsson 1899, s. 288), og når man betragter fjeldet Akuliarusersuaq (se billede) overbeviser man seg om, at man er på ret spor. Ud fra dette, og de be-tragtninger samt kendsgerninger som her ellers er fremlagt, og i samsvar med Vebæk's (1991b) fjord- og kirketopografi, kan det foreslås at:

1) Rampnessfjord = Uunartoq, men at 2) Ivar Bárdarson tok feil, eller at fjorden hadde byttet navn, slik at man i praksis, i det aller mindste, kan kalde de gammels 3) Siglufjord = Uunartoq og 4) Hrafnarfjord = Agdluitsoq, med to arme: 5) Slettufjord = Sioralik og 6) Hornafjord = Amitsuarsuk. Endelig foreslås det at fiskesøen fuld av fisk, den kostelige kirke og gården Foss 7) eksisterede, og at disse skal søges i henholdsvis 8) Agdluitsoq, 9) Qorlortorsuaq og 10) Sioralik.

Norgesvældet var ellers en tid med storstilte byggeprosjekter, som Nidarosdomen i Trondheim og Håkonshallen i Bergen. Kongen, kirken og adelen udfoldet større pragt enn noen gang før, mens bønderne betalte mer skatt, tiende og landsskyld enn før (Bull 1970). Kon-

gen – som på 1200-tallet bodde i Bergen, hvorfra Grønlandsknarren seilede – re-gjerede med hjelp av ombudsmænd, som var ham direkte underlagt, og i et brev av 20. juli 1374 omtales en Sigurdur Kolbeinszon som tidligere ombudsmand i Grønland (Gad 1967, s. 398). En ombudsmand fandtes også i 1380-årene (Gad 1967 s. 157, GHM III s. 140), lige efter Ivar Bárdarsons besøg.

Jeg mener da, at her er stablet på be-nene et – rigtignok gammelt – forslag om hvor denne herremand kan ha resi-deret. Samt hvordan Hrafnarfjord = Agdluitsoq, uden at Grønlandsbeskrivelsens troverdighed svækkes. Men, »Afgørel-sen af disse Spørgsmaal kan kun løses ved en stedlig Betragtning og Undersø-gelse af de paagældende Fjorde og deres Omgivelser« (Jónsson 1899, s. 288).

Litteratur

- Albrethsen, S. E. og Keller, C. 1986. The use of the *saeter* in medieval Norse farming in Greenland. – Arctic Anthropology 23: 91-107.
- Arneborg, J. 1990. The Roman Church in Norse Greenland. – Acta Archaeologica 61: 142-150.
- Bak, O. 1969. Sommerdage ved Kap Farvel. Fund af hidtil ukendte nordboruiner i den sydlige del af Østerbygden. – Grønland 8: 229-248.
- 1971. Kortlægning af nordbobebyggelsen i sydlige Østerbygd. – Grønland 1971: 321-340.
- Berglund, J. 1986. The decline of the Norse settle-ments in Greenland. – Arctic Anthropology 23: 109-135.

- Bobé, L. (udg.) 1925. Hans Egede. Relationer fra Grønland 1721-36 og Det gamle Grønlands ny Perlustration 1741. – Meddelelser om Grønland 54: 1-443.
- (udg.) 1927. Peder Olsen Walløes Dagbøger fra han Reiser i Grønland 1739-53. – Det Grønlandske Selskabs Skrifter 5: 1-128.
 - (udg.) 1936. Diplomatarium Groenlandicum 1492-1814. – Meddelelser om Grønland 55(3): 1-431.
- Bruun, D. 1896. Arkæologiske Undersøgelser i Julianehaab Distrikts. – Meddelelser om Grønland 16: 171-407.
- 1918. The Icelandic Colonization of Greenland, and the finding of Vineland. – Meddelelser om Grønland 57: 1-228.
 - 1931. Erik den Røde og Nordbokolonierne i Grønland. – Gyldendal, København.
- Bull, E. 1970. Nordmenn før oss. – Tanum, Oslo. (5. udgave).
- von Eggers, H. P. 1794. Om Grønlands Østerbygds sande Beliggenhed. – Det kgl. Danske Landhusholdings-Selskabs Skrifter 4: 239-320.
- Fyllingsnes, F. 1990. Undergangen til dei norrøne bygdene på Grønland i seinmillomalderen. Eit forskningshistorisk oversyn. – Middelalderforum Skrifter 2: 1-296.
- Gabel-Jørgensen, C. C. A. og Egedal, J. 1940. Tidal observations made at Nanortalik and Julianehaab in 1932-1934. – Meddelelser om Grønland 107(2): 1-47.
- Gad, F. 1964. Grønlands tilslutning til Norgesvældet 1261. – Grønland 7: 259-272.
- 1967. Grønlands Historie. I. Indtil 1700. – Nyt Nordisk Forlag, København.
- Grønlands Historiske Mindesmærker I-III. 1838-1845. Genoptrykt 1976 av Rosenkilde og Bagger, København.
- Henriksen, V. 1988. Mot en verdens ytterste grense. – Aschehoug, Oslo.
- Ingstad, H. 1959. Landet under Leidarstjernen. – Gyldendal, Oslo.
- 1965. Vesterveg til Vinland. – Gyldendal, Oslo.
- Jónsson, F. 1899. Grønlands gamle Topografi efter Kilderne. – Meddelelser om Grønland 20: 265-329.
- Keller, C. 1989. The Eastern Settlement Reconsidered. Some analyses of Norse Medieval Greenland. – Dr. philos. tese, Oslo.
- Krogh, K. J. 1967. Erik den Rødes Grønland. – Nationalmuseet, København.
- Langer Andersen, E. 1982. De norrøne stednavne i Østerbygden. Grønland 5-6-7: 163-176.
- McGovern, T. H. 1991. Climate, correlation, and causation in Norse Greenland. – Arctic Anthropology 28: 77-100.
- Meldgaard, J. 1992. Fra Brattalid til Vinland. – Naturens Verden 6: 201-240.
- Monberg, J. 1992. Det varme fixpunkt i Unartoqfjorden – hvor ligger Hrafnsfjord? – Grønland 4-5: 141-144.
- Nørlund, P. 1924. Buried Norsemen at Herjolfsnes. – Meddelelser om Grønland 67(1): 1-270.
- 1935. De gamle nordbobygder ved verdens ende. – G. E. C. Gad, København (2. oplag).
- Ostermann, H. (udg.) 1944. Andreas Bruuns og Aron Arctanders dagbøker fra undersøkelsesreisen i Julianehaab distrikt 1777-1779. – Meddelelser om Norges Svalbard- og Ishavundersøkelser 58: 1-143.
- Petersen, F. 1896. Undersøgelse af Ruiner ved Agdluitsoq-Fjord m.m. – Meddelelser om Grønland 16: 408-425.
- Prytz, K. 1990. Vestover før Columbus. – Aschehoug, Oslo.
- Roussell, A. 1941. Farms and Churches in the Medieval Norse Settlements of Greenland. – Meddelelser om Grønland 89(1): 1-342.
- Solberg, O. 1931. Ivar Bårdssøns Grønlandsbeskrivelse. – Norsk Geografisk Tidsskrift 3: 314-321.
- Vebæk, C. L. 1943. Inland Farms in the Norse East Settlement. – Meddelelser om Grønland 90(1): 1-120.
- 1953. Klostre i de grønlandske Nordbobygder. – Grønland 5: 195-200.
 - 1966. Kirke-Topografi i Nordboernes Østerbygd. – Grønland 6: 198-212.
 - 1982. Vatnahverfi – en Indlandsbebyggelse i Nordboernes Østerbygd. – Grønland 5-6-7: 207-217.
 - 1991a. Hunting on land and at sea and fishing in Medieval Norse Greenland. – Acta Borealia 8: 5-14.
 - 1991b. The Church Topography of the Eastern Settlement and the Excavation of the Benedictine Convent at Narsarsuaq in the Uunartoq Fjord. – Meddelelser om Grønland, Man & Soc. 14: 1-81.
 - 1992. Vatnahverfi. An inland district of the Eastern Settlement. – Meddelelser om Grønland, Man & Soc. 17: 1-32.